

20. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.9.
 21. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.10.
 22. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.11.
 23. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.13.
 24. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.14.
 25. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.15.
 26. Там само. – Ф.2997. – Оп.1. – Спр.26.
 27. Там само. – Ф.2997. – Оп.1 с/ч. – Спр.2.
 28. Там само. – Ф.2997. – Оп.1 с/ч. – Спр.19.
 29. Там само. – Ф.2997. – Оп.1 с/ч. – Спр.174.
 30. Шаповал Ю.І., Золотарьов В.А. Всеволод Балицький. Особа, час, оточення. – Київ: Стило, 2002. – 468 с.
 31. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов А. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – Київ: Абрис, 1997. – 608 с.
 32. Шкляев И.Н. Деятельность ВЧК на Юге Украины в период революции и гражданской войны. 1917–1922/Диссертация канд.ист.наук:07.00.01/И.Н.Шкляев; Одесский государственный университет им.И.И.Мечникова. – Одесса, 1998. – 169 с.
 33. Klimecki M. Galicyjska Socjalistyczna Republika Rad. Okupacja Malopolski (Galicia) Wschodniej przez Armię Czerwoną w 1920 roku. – Torun: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2006. – 229 s.

Кузьмин Р.Я. Формирование и деятельность Галицкой Чрезвычайной Комиссии (ГЧК-ВсеГЧК) в августе-сентябре 1920 года

Анализируется история создания и деятельности советского репрессивного органа в Галиции – ГалЧК, который возник во время летнего наступления Красной Армии в ходе войны с Польшей 1920 года. Выяснено структуру и процесс формирования ГалЧК, а также направления репрессивной политики большевиков по отношению к жителям Галиции.

Ключевые слова: Галиция, советско-польская война, Галревком, Галицкая Социалистическая Советская Республика, Галицкая Чрезвычайная Комиссия, Особый отдел, террор, репрессии.

Kuzmyn, R.J. Creating and activity of Galician Extraordinary Committee in august-september 1920

The article analyzes history of formation and activity of Soviet repression body acting in Galychna, GalCheka (Galychna Extraordinary Committee), which occurred during summer attack of the Red Army in the course of war against Poland in 1920. There has been determined structure and formation process of GalCheka, and also directions of repressive policy of bolsheviks as regards Galychna people.

Key words: Galicia, Soviet-Polish war, Galrevkom (Galician revolutionary committee), Socialistic Soviet Republic of Galicia, Galician Extraordinary Committee, Special Department, terror, repressions.

УДК 94 (477) «1921 – 1929»:631

Лазуренко В.М.

Роль зернового экспорту у товаризації фермерських господарств України в перші роки НЕПу

Розкрито політику радянської влади в напрямку піднесення на початковому етапі нової економічної політики ролі зерновиробництва у товаризації фермерських (заможних) селянських господарств України.

Ключові слова: селянське господарство, заможне селянство, товарність, зернові культури, зернове господарство.

На сучасному етапі подальшого розвитку глибинних перетворень у всіх сферах господарсько-економічного життя України, коли перед суспільством постав цілий комплекс вкрай складних і відповідальних завдань по трансформації аграрного сектора національної економіки, які безпосередньо торкаються такої фундаментальної проблеми як продовольча безпека держави, існує нагальна потреба об'єктивного, політично незаангажованого дослідження цілого комплексу проблем пов'язаних із функціонуванням однієї із правічних основ буття українського народу, – його сільського господарства. У результаті перетворень з'явилася можливість створення і функціонування селянських фермерських господарств, які за останнє десятиріччя свого розвитку зайняли певну нішу в багатоукладному сільськогосподарському виробництві і заявили про себе як про реально існуючу нову форму господарювання в аграрному секторі.

Тому вивчення ролі зернового експорту у товаризації фермерських (заможних) селянських господарств України в перші роки непу є актуальною темою дослідження, як в науковому, так і в практичному аспекті, чим і обумовлений вибір теми даної статті.

Не можна сказати, що піднята нами проблема не привертала до себе увагу дослідників, проте вона не стала предметом конкретного історико-економічного дослідження. До цієї проблеми звертались у своїх роботах різні дослідники, серед них – В. Качинський, А. Шліхтер, А. Альтерман, Б. Мигаль, С. Кульчицький, В. Калініченко, А. Морозов, В. Марочко, О. Ганжа [1].

Після Першої світової війни та перші післяреволюційні роки занепад, якого зазнало селянське господарство України, мав системний характер. Даний період характеризувався різким падінням виробництва усіх видів сільськогосподарської продукції. Особливо ж постраждало товарне зернове господарство, яке становило основу експортної спроможності країни.

У довоєнний період відбувалася еволюція засівних площ та збору хлібів у бік збільшення товарно-експортних культур, таких як пшениця та ячмінь. Загалом у 1913 р. споживчі культури займали 40% усієї засівної площі, а ринкові – 60% [2, с.80]. До споживчих культур відносилися: жито, гречка, просо, картопля і почати кукурудза, як основні складові частини споживання сільського населення, а також овес та кукурудза як хлібофуражні для робочої худоби. Ринковими ж (без урахування регіональних особливостей) були: пшениця (передусім озима), ячмінь, олійні рослини, цукрові буряки, тютюн, хміль, баштани [2, с.79]. Однак за 1916 – 1920 рр. структура селянських посівів змінилася на гірше. Передусім різко скоротилася питома вага ринкових культур: пшениці з 28,7 до 25,9%, ячменю з 24,8 до 21,2%, цукрового буряку, тютюну, хмелю, баштанних культур з 4 до 0,3%. За їх рахунок збільшилися питома вага посівів жита – з 20,1 до 21,2%; вівса з 8,3 до 9,6%; гречки з 3,8 до 4,8%; проса з 2,4 до 5,2%, що мали в селянському господарстві України натурально-споживче значення [3, с.32].

При цьому необхідно відзначити і регіональні особливості. Площа під ячменем особливо помітно скоротилася в Степу, де він у дореволюційний час був однією з головних ринкових культур. А на Поліссі, Правобережжі і Лівобережжі площа під ячменем майже не зменшилася, оскільки там ця культура мала не ринковий, а натурально-споживчий характер. Становище з вівсом мало протилежний характер. На Поліссі,

Правобережжі і Лівобережжі, де він мав товарне значення, його площі скоротилися. У Степу, де овес мав у селянському господарстві натуральний характер, його питома вага зросла. Подібне спостерігалось і з гречкою: її площі скоротилися там, де вона була товарною культурою – на Поліссі, і зросли в інших регіонах України, де вона мала натуральний характер. Таким чином, ринкові культури, що до 1914 р. давали селянам основний грошовий прибуток, до початку 1921 р. занепали [3, с.32]. Валовий збір хліба в 1920 р. складав не більше 38,5 % від рівня 1913 р., в тому числі збір у селянському господарстві скоротився до 54,1 % [3, с.33]. Різке зменшення валових зборів зерна свідчило про серйозну кризу в селянському господарстві УРСР.

Розкриваючи підняту нами проблему, слід також ствердно зазначити, що в цілому, Україна традиційно була провідним експортером зернових культур порівняно з іншими сільськогосподарськими регіонами Російської імперії. Головним покупцем хліба була Німеччина. Сюди, а також до північно-європейських країн та Польщі експортувалось переважно жито та ячмінь. Пшениця експортувалась до Англії, Франції, Італії та Голандії [4, с.21].

Так, за підрахунками Н. Шапошникової, напередодні Першої світової війни лише на зовнішні ринки з України експортувалося 173,4 млн. пуд. основних зернових хлібів та ще 111,0 млн. пуд. вивозилися на ринки інших регіонів імперії [5, с.18]. Отже сумарний експорт хліба в Україні становив майже 285 млн. пуд. Для прикладу цікавими є дані щодо обсягів вивозу в цей же період на зовнішні ринки інших провідних експортерів: так, Аргентина вивозила 153 млн. пуд. зерна, Канада – 156 млн. пуд. [5, с.18]. З цього видно, що Україна займала значне місце в світовій торгівлі продовольством, як один з найбільших експортерів хлібу. В цілому якщо вартість річного зерна з імперії перевищувала 500 млн. крб., то українська частка становила 235,3 млн. крб. Окрім того, Україна задовольняла понад третину світових імпортерських потреб щодо ячменю, третину потреб щодо жита і майже одну дев'яту світового імпорту пшениці [4, с.22].

Тому не дивно, що в планах відновлення радянського експорту сільськогосподарської продукції в загальному обсязі якої виразно домінувало зерно, Україні була відведена значна роль. Проте на шляху реалізації цього завдання та відновлення напрацьованих традицій, лежав ряд суттєвих перешкод. Це, насамперед загальні масштаби руйнації виробництва, особливо сільськогосподарського. А збільшення площі під пізніми культурами (кукурудзою, соняшниками та просом) за рахунок скорочення площі експортних культур (ярової пшениці та ячменя) було наслідком занепаду сільського господарства [6, с.8].

Отже, селянські господарства України на початку 1920-х рр. продовжували перебувати в стані крайнього матеріального і технічного знесилення, в основі якого лежала насамперед загальна криза зернового господарства, різке падіння виробництва основних зернових та круп'яних культур – озимої пшениці, жита, ячменю, вівса, ярової пшениці, гречки, проса, кукурудзи [7, с.161]. Наприкінці громадянської війни селянство проявило незадоволення існуючим станом речей, життя владно вимагало докорінної зміни економічної політики [3, с.34].

Тому радянська держава змушена була, хоч і неохоче, але повертатися до ринкових відносин. Розпочався масштабний, суперечливий, проте, в цілому все ж достатньо позитивний процес переходу до відновлення ринкових відносин не лише в одержавленому секторі економіки, а й до широкого розвитку кооперації, госпрозрахунку, економічно взаємовигідної співпраці різних форм господарювання, використання особливо в сільському господарстві та у сфері товарообігу, тонізуючої економіку приватної ініціативи.

Ріст промисловості вимагав швидкого відновлення сільського господарства, це повинно було збільшити купівельну спроможність селянства й тим запобігти можливим кризам у збуті продукції промисловості. Отже партійно-радянське керівництво мусило визнати, що інтереси народного господарства вимагають, щоб селянське господарство мало змогу багатіти, збільшувати свої прибутки, а значить і товарність [8, с.5]. «Такої політики вимагає саме життя, інтереси самого селянства в цілому та інтереси народного господарства – створити та поширити ринок як передумову розвитку соціалістичної державної промисловості» [8, с.7]. А у цьому питанні без підтримки та порозуміння із

заможними селянськими господарствами фермерського типу – основними товаровиробниками – швидкого результату досягти було не можливо.

У роботах з аграрної проблематики лідер більшовиків В. Ленін писав про два шляхи капіталістичного розвитку сільського господарства і саме другий – фермерський, американський – розвиток висококваліфікованого, фермерського (дрібного розміром) капіталістичного господарства, за якого «пролетарська державна влада завжди могла вгамувати дрібнобуржуазну стихію та ввеси її в русло» – було обрано у роки непу [8, с.7]. Цілком закономірно, що з проголошенням нового курсу заможне селянство України негайно скористалося вже першою ж нагодою поліпшити стан свого господарства.

Загалом, хоч і з певними застереженнями, на середину 1920-х рр. заможна частина села ставилася до радянської влади цілком лояльно. Це пояснювалося тим, що заможні селяни очікували практичних наслідків від заходів державної політики «обличчям до села». Кредитування інтенсивних, культурних селянських господарств, надання їм податкових пільг, прискорений розвиток сільськогосподарської кооперації, особливо спеціалізованих і кредитних товариств, націлених на підняття товарності селянських господарств, ведення єдиного сільгосподатку у грошовій формі, певне обмеження адміністративного тиску місцевих органів влади на найбільш заможну частину села, ці та інші прояви нового політичного курсу вселяли у сільської «верхівки» надію щодо можливості діалогу із керівництвом країни.

Все це створювало передумови для підвищення товарної спрямованості їх господарств, хоча досягти повного відновлення так і не вдалося. Товарна продукція рільництва становила пересічно в 1923 – 1929 рр. в Україні становила 187,3 млн. пудів хліба, або 18,1% від валового збору. У порівнянні – 1910 – 1913 рр., коли товарність становила 412 млн. пудів, у 1923 – 1929 рр. вона скоротилася на 54 % [3, с.229]. Навіть у 1925–26 відносно спокійному році, коли спостерігався підйом сільгоспвиробництва, товарна частина сільськогосподарської продукції досягла лише 70,4 % від норми 1913 р. [9, с.8].

Якщо виразити процес росту товарної частини сільськогосподарської продукції у порівнянні її з усією продукцією сільського господарства, то виходять такі дані: у 1913 р. вартість товарної частини продукції становила 42% вартості всієї сільськогосподарської продукції, у 1923–24 р. – 34,9%, у 1924–25 р. – 35,6%, 1925–26 р. – 30,3% [9, с.13].

Таким чином, в українському селянському господарстві в перші роки непу споживалося більше двох третин виробленого в них хліба, що свідчить про переважно споживчо-натуральний характер зернового господарства. Це і не дивно, адже селянин вів господарство передусім для задоволення потреб своєї сім'ї. Збільшивши своє землекористування після жовтня 1917 р., селяни передусім збільшили власне споживання хліба та інших продуктів. Це відбулося, однак, не за рахунок підвищення валових зборів, а за рахунок товарної частки продукції.

Однією з важливих причин скорочення товарності була ліквідація за роки після жовтня 1917 р. великих господарств – головних виробників товарної сільськогосподарської продукції в країні, що не могло швидко компенсуватися за рахунок розширення виробництва в селянських господарствах. Потрібно зазначити, що до 1917 р. 60% товарного хліба України давали саме поміщицькі та великі селянські господарства [3, с.230]. Саме такі господарства мали достатню продукцію для продажу на ринку. Перехід їхніх земель до рук багатьох тисяч незаможних і середняцьких селянських господарств, природно, мусив значно знизити потенційну товарність відповідної частки сільськогосподарської продукції [4, с.56]. За даними А. Альтермана, суто заможні селянські господарства давали майже третину товарного хліба України, а воєнні роки значно вдарили і по них.

Так, розрахунки відомого у 1920-ті рр. статистика В. Немчинова показували, що у 1926 р. «куркулі», загальна кількість яких не перевищувала 6%, в своєму розпорядженні мали понад 20% товарного хліба а радгоспи та колгоспи, на які робилася ставка, – всього 6% [10, с.353]. Лише після відміни політики «воєнного комунізму» і перших реальних кроків радянської влади по впровадженню на селі непу процес скорочення посівних

площ негайно припинилося. Відразу розпочався зворотній процес їх відновлення, що супроводжувався збільшенням частки товарних культур.

Якщо звернутися до аналізу загальної структури посівних площ України, то слід відзначити, що за роки непу вона зазнала досить значних змін. Насамперед це стосується співвідношення зернових і технічних культур. Зокрема, питомою часткою озимих (жита і пшениці, ярої пшениці, ячменю, вівса, гречки, кукурудзи і проса) на середину 20-х рр. зменшилася з 91,5% в 1916 р. до 83,5% [11, с. 107]. В той же час посівні площі технічних культур (соняшник, картопля, цукрові буряки, льон, конопля, хміль і тютюн) вже у 1923 р. збільшилися до 10,5% [11, с. 107]. Це пояснювалося насамперед тим, що закупівельні ціни на технічні культури стали значно вищими, ніж на зернові. Окрім того, розширення площ під цими просапними культурами було викликане і потребами агрокультури.

Змінилася за цей час і структура посівів зернових культур. Якщо 1916 р. озимі культури становили 35,4% всіх засівів, то на середину 20-х років вони становлять уже 42,2% лише в селянських господарствах [12, с. 4]. Так, озима пшениця, яка не користувалася популярністю серед селян до 1917 р., вже в середині 20-х років починає виходити на провідні позиції витісняючи ярову пшеницю (8,9%). Її посіви в загальній структурі зернових культур займали вже 28,3% [13, с. 91]. Значення цих цифр стане особливо показовим, якщо ми зазначимо, що 1926 р. площа озимої пшениці виросла на Україні на 22% (проти 1925 р.). Цей ріст озимої пшениці, дуже цінної культури, є характерним показником тих прагнень, що їх засвоїло українське селянство [12, с. 4]. Це пояснювалося декількома факторами: загальним покращенням агротехніки, виведення нових більш морозостійких сортів, які краще переносили зиму, значно кращими смаковими якостями і, звичайно, вищою врожайністю у порівнянні з іншими зерновими культурами, зокрема житом.

Збільшення посівів озимої пшениці було не простою заміною одних культур на іншу культуру, це – глибокий реконструктивний момент, який свідчив про появу позитивної тенденції у розвитку селянського господарства (див. таблицю 1) [2, с. 79].

Таблиця 1

Зміни у засівних площах селянських господарств (1923 – 1924 рр.)

	1923		1924		+ збільшення - зменшення	
	Тис. дес.	%	Тис. дес.	%	Тис. дес.	%
Озиме жито	4 820	20	4 910	28	+90	+2
Озима пшениця	1 481	9	1 848	10	+367	+25
Яра пшениця	1 725	10	2 436	14	+711	+41
Овес	1 177	7	1 110	6	- 67	- 6
Ячмінь	2 881	18	2 964	17	+63	+2
Гречка	779	5	734	4	-45	-6
Просо	771	5	580	3	-191	-25
Кукурудза	804	5	711	4	-93	-11
Картопля	328	2	278	2	-50	-15
Олійні рослини	758	5	803	5	+48	+6
Цукрові буряки	72	-	117	1	+45	+63
Інші культури	799	5	1 035	6	+236	+30
Разом	16 395	100	17 526	100	+ 1 131	+ 7

З порівняння розподілу засівної площі по культурах у 1923 – 1924 рр. видно, що селянство прагнуло пристосуватися до відновлених товарно-ринкових основ. Ті культури, що були в більшому попиті на ринку, за котрі хлібороб краще та швидше міг одержати гроші, збільшували свою посівну площу у значно більшій мірі, або навіть за

рахунок засівної площі тих культур, що вживалися лише в своєму господарстві. Так, засів озимої пшениці збільшився на 25%, ярої – на 41% [2, с. 79].

Таким чином, українське хліборобство від натурально-споживчої організації досить швидко почало рухатися до ринкових співвідношень.

Офіційно проголошений XIV з'їздом ВКП(б) у грудні 1925 р. курс на індустріалізацію потребував широкого розвитку експортної роботи. Сільське господарство було одним з головних джерел експортної продукції, від продажу якої можна було отримати необхідні валютні засоби для закупівлі вкрай необхідного промислового устаткування. Не останнє місце відводилося і Україні.

Співвідношення експортних культур протягом всіх років непу постійно змінювалось. Так, експорт технічних культур був значно менш прибутковий у порівнянні з експортом виготовленої з них готової харчової продукції, як соняшник чи рапс. Бували й періоди, коли максимальне виконання експортного плану давало жито – 185%, тоді як показник по пшениці сягав лише 50%. Державні планові органи неодноразово відзначали відставання поставок пшениці та кукурудзи від експортних планів і їх перевиконання по житу. Так, у 1923–24 р. частка жита у хлібному експорті сягала 62,1% від загалу, пшениці – 18,4% і ячменю – 12,6%.

Хліб для експорту скуповувався головним чином у степовій частині України, де була значно більшою і частка фермерських (заможних) селянських господарств, здатних збільшувати виробництво товарно-експортних культур. Так, у 1923–24 р. із загальної кількості заготовленого основними державними і кооперативними організаціями хліба – 11,3 млн. пуд. у Степу було заготовлено 7,8 млн. пуд. або ж 70,7% від загального обсягу хлібозаготівель (для порівняння: з Лівобережжя було зібрано 2 млн. пуд., з Правобережжя – 1,2 млн. пуд.) [14, с. 99]. Це було не випадковістю. Саме заможні селянські господарства фермерського типу українського Степу демонстрували найшвидші темпи нарощення обсягів виробництва пшениці.

Як бачимо, подальше відродження експортних культур вимагало зміцнення зв'язку із зовнішнім та внутрішнім ринком, розвитку системи сільськогосподарського кредитування і зміцнення сільськогосподарської кооперації, яка відігравала значну роль у товаризації селянських господарств в перші, та згодом, у подальші роки непу.

Список використаних джерел

1. Качинский В. Молодая поросль фермерства в украинской степи // Хозяйство Украины. – 1925. – №6. – С. 98 – 106; Шлихтер А. Г. Пути развития сельского хозяйства в системе индустриализации страны. – Харьков: «Пролетарий», 1927. – 65 с.; Альтерман А. Развитие хлібного господарства та хлібної торгівлі України – Харків: Радянський селянин, 1928. – 44 с.; Мигаль Б. К. Здійснення аграрної політики на Україні у відбудовний період (1921 – 1925 рр.). – Х.: Вид-во при Харк. держ. ун-ті, 1974. – 168 с.; Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928). – К.: Основи, 1996. – 396 с.; Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу. Історико-економічне дослідження. – Х.: Основа, 1997. – 400 с.; Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу. – Черкаси: НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.; Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861 – 1929). – К.: М.Р. Kots Publishin, 1995. – 216 с.; Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.). – К.: Інститут історії НАНУ, 2000. – 208 с.
2. Башлай Г. Покупна сила українського села в зв'язку з урожаєм 1924 р. // Земельник. – 1924. – № 2. – С. 78 – 83.
3. Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 – 1929). – Х.: Основа, 1991. – 129 с.
4. Альтерман А. Развитие хлібного господарства та хлібної торгівлі України – Харків: Радянський селянин, 1928. – 44 с.
5. Шапошникова Н. Продовольче становище в Україні в роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.). – К.: Інститут історії НАНУ, 2002. – 174 с.
6. Вольф М. М. Перспективи відродження і розвитку сільського господарства України // Українська сільсько-господарська газета. – 1923. – Ч. 3. – С. 7 – 12.
7. Україна. Статистичний щорічник на 1929 р. – Харків: ЦСУ, 1929. – 399 с.

8. Нові шляхи в сільськогосподарській політиці // Земельник. – 1925. – № 6. – С. 5 – 8.
 9. Шліхтер А. Г. Пути развития сельского хозяйства в системе индустриализации страны. – Харьков: «Пролетарий», 1927. – 65 с.
 10. Кульчицкий С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928). – К.: Основи, 1996. – 396 с.
 11. Календар–справочник і записна книжка на 1924 р. – Харків: ЦСУ, 1924. – 112 с.
 12. Шліхтер А. На фронті сільського господарства // Українське скотарство. Науково–практичний журнал. – 1927. – № 11. – С. 3 – 5.
 13. Збірник статистично–економічних відомостей про сільське господарство України. – Харків: Держвидав «Господарство України», 1930. – 42 с.
 14. Україна в цифрах. 1927 / За ред. Н. А. Авдієнка. – Харків: ЦСУ, 1927. – 132 с.

Лазуренко В.Н. Роль зернового экспорта в товаризации фермерских хозяйств Украины в первые годы НЭПа

Статья посвящена раскрытию политики советской власти в направлении подъема на начальном этапе новой экономической политики роли зернопроизводства в товаризации фермерских (зажиточных) крестьянских хозяйств Украины.

Ключевые слова: крестьянское хозяйство, крестьянство, товарность, зерновое хозяйство, зерновое хозяйство.

Lazurenko, V.M. The role of grain export in commodity relations with farms in Ukraine in the early period of NEP

The analysis of acts of the Soviet government in promoting the role of grain export to farms of Ukraine during the early stage of new economic policy is brought into focus.

Key words: agriculture, well-off peasantry, commodity relations/production, grains, grain farming.

Населення західноукраїнських земель в геополітичних та етносоціальних вимірах у 1920-х – 1930-х роках

Аналізується становище населення західноукраїнських земель у міжвоєнний період.

Ключеві слова: населення, західноукраїнські землі, колонізація, румунізація, асиміляція, національна самосвідомість.

Сучасні процеси утвердження державності України і національного відродження об'єктивно диктують необхідність урахування особливостей минулого розвитку регіонів, усебічного аналізу взаємодії історичних, політичних, соціально–економічних, територіальних, демографічних, етнопольтичних та інших процесів, що відбувалися на їхніх теренах. Під цим кутом зору дослідження, соціально–політичних процесів на західноукраїнських землях у 1920–х – 1930–х роках є дуже важливим, насамперед, з погляду завдань українознавчих досліджень, покликаних відтворити цілісну об'єктивну картину історії минулого нашого народу. Дослідженню становища населення західноукраїнських земель в контексті суспільно–політичних процесів у міжвоєнний період присвячена значна кількість здебільшого історичної літератури [7;8;10;11]. Однак характерною особливістю української та зарубіжної історіографії суспільно–політичних процесів регіону є галузевий принцип дослідження, коли аспекти проблеми порушувалися окремо істориками, філологами, економістами поза їх взаємозв'язком і значенням для української науки і культури.

У міжвоєнний період українські землі залишалися роз'єднаними. Вони входили до складу чотирьох держав – СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини, що мали не однаковий соціально–політичний устрій і дотримувалися різних моделей панування на підвладних їм територіях. Кожна з цих держав прагнула втримати українські території і по можливості приєднати нові.

Незважаючи на різний підхід кожної з цих держав до «вирішення» українського питання спільним для них було зверхнє ставлення до українства, намагання будь–що перешкодити створенню незалежної соборної України.

Із загальної площі 146 тис. км² території західноукраїнських земель, які внаслідок Версальської системи договорів перейшли до іноземних держав, їх основну частину – 125,7 тис. км² загарбала Польща. На підставі рішення Ради послів країн Антанти (березень 1923 р.) Польща анексувала землі Східної Галичини і Західної Волині, територія яких становила третину всієї площі тогочасної Польської держави.

На цій території були створені Волинське, Львівське, Станіславське і Тернопільське воєводства, з відповідними повітами і гмінами. За неповними даними в другій половині 1930–х рр. проживало 8,9 млн. населення, в тому числі 5,6 млн. українців.

Інкорпорація Польщею більшості частини західноукраїнських земель призвела до відповідних етнополітичних змін у статусі населення регіону, а саме – поляки у Східній Галичині та Західній Волині долучилися до титульної нації Другої Речі Посполитої. Натомість українці, які становили основну масу населення і проживали на своїй етнічній землі перетворювалися на національну меншину. Якщо поляки розглядали рішення Ради послів країн Антанти про передачу Східної Галичини та Західної Волині до складу Польщі як «акт історичної справедливості», то українське населення вбачало в ньому виправдання окупації краю, а дискримінаційну політику польської влади оцінювало як спробу колонізації українців і ліквідації тих політичних, національних, соціальних і релігійних прав, які існували ще з часів Австро–Угорщини.